

Призначення політичної системи — це забезпечення інтеграції, розробка та реалізація загальної мети суспільства.

Т. Пирсне

§ I. ПОЛІТИЧНА ВЛАДА І ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Політична влада являє собою сукупність механізмів та засобів визначального впливу політичних суб'єктів, насамперед держави, на поведінку соціальних спільнот, організацій з метою управління, координації, узгодження, підпорядкування інтересів усіх членів суспільства (чи їх більшості) єдиній політичній волі шляхом переконаннями примусу. Вона є ядром політичної системи суспільства, її організаційним та регулятивно-контрольним началом. Вона визначає решту інститутів та відносин у самій політичній системі.

Політична влада має свої характерні *ознаки*:

- верховенство, тобто обов'язковість її рішень для всього суспільства, інших видів влади;
- загальність, тобто публічність, що означає її дію на основі права від імені всього суспільства;
- легальність у використанні сили та інших засобів владарювання у межах країни;
- моноцентричність — існування загальнодержавного центру (чи системи владних органів) прийняття рішень;
- найширший спектр використовуваних засобів для здобуття, утримання та реалізації влади.

Структуру політичної влади складають: суб'єкт, об'єкт і ресурси влади (економічні, соціальні, силові, інформаційні та ін.). *Функції політичної влади:*

- управління суспільством у цілому та кожною його сферою;
- оптимізація політичної системи, пристосування її інститутів (державна, партійна система, виборча система тощо) до цілей, завдань і самої суті тих сил, які прийшли до влади;
- забезпечення стабільності в країні.

Залежно від співвідношення та ролі переконання і примусу існують основні *форми функціонування політичної*

влади:

- тоталітарна;
- авторитарна;
- демократична, що базуються на відносинах залежності, незалежності чи взаємозалежності політичних суб'єктів.

Політична влада структурується за різними критеріями, що зумовлює поділ її на *види*.

По-перше, влада політико-державна чи політико-недержавна (влада політичних партій, громадсько-політичних організацій та рухів, органів місцевого самоврядування).

По-друге, кожен з інститутів влади поділяється на складові (державна влада, наприклад, — на законодавчу, виконавчу, судову).

По-третє, політична влада має різні рівні: загальнодержавний, регіональний, місцевий.

Залежно від формотворчих елементів та логіко-історичних засад політична влада включає кілька десятків видів: автократія, аристократія, бюрократія, геронтократія, демократія, націократія та ін.

Джерелами політичної влади можуть бути: сила, багатство, суспільний статус, володіння інформацією, знання, досвід, особливі навички, харизма, організація. Організація виступає середовищем для становлення відносин, що сприяють не тільки мобілізації ресурсів людей, а й втіленню у життя прийнятих рішень.

За функціями органів влади політичну владу поділяють на законодавчу, виконавчу, судову.

За ступенем інституціоналізації— неурядову, республіканську, обласну, міську, сільську, муніципальну.

За кількісною ознакою — одноособову, олігархічну, поліархію.

За правовою ознакою — законну й незаконну, легальну й нелегальну.

За ступенем визнання суспільством — легітимну та нелегітимну.

За сферами суспільного життя — економічну, політичну, соціальну та духовно-інформаційну.

Політичну владу можна розглядати як політичне панування і як систему державних органів.

Легальність політичної влади є поняттям юридичним, оскільки за процедурою вона встановлюється національно-правовою системою і гарантується державою. При цьому легальність державної влади означає не просто її юридичне обґрунтування, а й законне право на застосування примусу чи насильства. На відміну від легітимності, легальність політичної влади завжди раціональна. Її легітимність — це визнання народом і політичними силами правомірності, законності політичної влади, її інструментів, механізмів діяльності, способів її обрання. Якщо легальність влади полягає в її юридичному обґрунтуванні, то легітимність — у тривалій та одностайній згоді народу (чи більшості) прийняти цю політичну владу. Легітимність не нав'язується, а виникає на ґрунті спільності інтересів у суспільстві, політичних настанов, традицій. Тому вона є явищем не юридичним, а політичним, і не виконує юридичних функцій. Легітимна влада передбачає взаємну довіру: народ довіряє владі здійсненню певних функцій, а влада зобов'язується їх виконувати за допомогою різних механізмів. Такий стан легітимності досягається лише у суспільстві з розвинутою політичною культурою, демократичними

традиціями.

Німецький соціолог М. Вебер розрізняв три моделі легітимності політичної влади: традиційну (засновану на звичаях, традиціях певного суспільства); харизматичну (ґрунтується на особистій відданості лідеру внаслідок особливих якостей останнього); раціональну (побудовану на принципі раціональності).

Легітимна політична влада має 3 рівні:

а) ідеологічний (заснований на відповідності влади певній ідеології);

б) структурний (характеризує сталість політичної системи суспільства, відпрацьованість механізмів її інститутів);

в) персоналістський (підтримка населенням конкретної владної особи). З функціонального погляду завдання політичної влади полягає у реалізації цілей управління. Вона є своєрідною системою комунікації між різними її суб'єктами, суб'єктами і об'єктами. Система політичної влади як певна цілісність включає низку підсистем: правову, адміністративно-управлінську, військову, освітньо-виховну тощо.

Конституції, кодекси, закони, адміністративні рішення є засобами реалізації політичної влади. Водночас вона підпорядковується праву, покликаному чітко визначити владні прерогативи та функції держави. У цьому контексті особливістю держави є те, що вона забезпечує реалізацію наказової сили норм права.

Форми вияву та функціонування політичної влади:

- насильство і примус;

- покарання та заохочення;
- контроль і управління;
- суперництво та співробітництво.

Політична влада може мати як позитивний, так і негативний характер. У сучасних умовах у розвитку політичної влади намітилися нові тенденції: посилення демократизації (піднесення ролі громадських рухів та неполітичних об'єднань, становлення громадян, суспільства); зростання чинника легітимності як обов'язкової ознаки цивілізованої влади; становлення системи поділу влади; наростання конфліктності між різними гілками влади; високі темпи бюрократизації апарату владних структур¹.

Політична діяльність являє собою вид суспільної діяльності суб'єктів політики у сфері політичного життя, що ґрунтується на врахуванні політичних інтересів, мобілізації політичної волі та здійснюється з метою досягнення політичних цілей.

Вона тісно пов'язана із суспільними відносинами. Особливості політичної діяльності визначають її сутність і зміст. Сутність — це сукупність осмислених дій, спрямованих на завоювання та утримання, функціонування і розвиток політично-владних відносин. По суті, ця діяльність віддзеркалює систему політично-владних відносин, що панують у суспільстві. Функціонує та взаємодіє з іншими сферами суспільного життя, у тому числі економічною. За допомогою діяльності у сфері політики та інших сферах реалізуються усвідомлені суб'єктами політичні інтереси. Зміст політичної діяльності становлять вольові дії з виявлення, осмислення та реалізації політичних потреб і політичних інтересів усіх соціальних суб'єктів суспільства щодо політичної влади. Вона є основою суспільних перетворень і властива будь-якому політично організованому суспільству.

Політична діяльність виявляється у різних видах:

стихійна чи організована;

політично усвідомлена чи спонтанна;

цілеспрямована чи хаотична;

проста чи складна;

традиційна і така, що втілюється у нових формах;

законна чи незаконна;

активна чи пасивна.

Під впливом цих видів вона прискорює або уповільнює перебіг подій. У реальному житті вони виявляються одночасно в різних формах:

—за напрямками здійснення (державна, партійна, громадсько-політична, комунікативно-інформаційна);

—за суб'єктами політики (класова, соціально-групова, національна, міжнародна, індивідуальна);

—за специфікою предмета впливу (теоретична, практична);

—за політичним простором (зовнішньополітична — міжнародна; внутрішньополітична — самоврядна);

за специфікою сфер (військова, діяльність органів безпеки та ін.).

Політична діяльність охоплює усі сфери політики і має свою внутрішню структуру.

- політичне керівництво державою та суспільством;
- політичне функціонування;
- участь громадян у політичному житті суспільства;

- політичний маркетинг. Основні *типи політичної діяльності*:

—радикальні дії, спрямовані на докорінні зміни суспільної системи (революція, контрреволюція, заколот);

—реформаторські заходи, спрямовані на суспільні зміни, що не підривають основ влади правлячої еліти;

—політичні перевороти, які змінюють правлячу еліту, не зачіпаючи соціально-економічної основи держави, її суспільно-політичних структур.

Ефективність політичної діяльності як специфічного виду людської діяльності залежить від кількох чинників:

обраних цілей і засобів їх реалізації;

розробки політичної технології досягнення результатів політичної діяльності;

володіння інформацією про політичні відносини вертикального типу між центральними та місцевими органами влади і населенням, що уможлиблює оцінку рівня довіри до влади;

володіння інформацією про політичні відносини горизонтального типу тощо¹.

---

§ 2. ПОНЯТТЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ СУСПІЛЬСТВА

Історія людства знає різні системи суспільної організації. Кожна наступна формація характеризується більш досконалою політичною формою, кращою технологією і організацією виробництва та більш високим рівнем життя. Нова політична формація зароджується в надрах попередньої і перемагає її шляхом повалення. Перш за все знищенню підлягає носій попередньої формації. Щоб вижити і розвинути, нова формація повинна мати більш продуктивне джерело життєвості, ніж попередня. Кожна наступна соціальна формація характеризувалась все меншою ізольованістю ніж системи,

з яких вона складалась. Ізольована система завжди розпадається. Ілюстрацією сказаного вище може послужити розпад СРСР, який, властиво, і був ізольованою системою. Ця система орієнтувалась на самозбереження, виживання, але не на розвиток, тому була неминуче приречена на загибель.

Розгляд такого складного питання і явища як політична система слід почати з тлумачення поняття "система". В перекладі з грецької термін "система" означає ціле, що складається з частин. Тобто система є цілісна, порядкова множинність елементів, взаємодія яких породжує нову якість, не притаманну її частинам.

Ці ознаки повністю підходять до політичної системи.

У навколишньому світі існують різноманітні системи. На певному етапі виникає політична система як одна з форм соціального руху матерії, що пов'язана з особливою формою діяльності людей — політикою. На відміну від інших систем — економічних, соціальних, духовних — *політичну систему характеризує ряд рис.*

- її участь у розв'язанні таких загальносоціальних завдань, як інтеграція суспільства;
- розподіл у ньому матеріальних і духовних цінностей;
- досить складна внутрішня будова, що включає різноманітні політичні організації, принципи, норми, механізми комунікацій, які забезпечують прямий і зворотній зв'язок соціальних груп і членів суспільства з політичною владою;
- політична система має монополію на здійснення влади;
- у рамках політичної системи виробляється політична лінія, економічна, соціальна, культурна та інші форми політики;

- через її інститути здійснюється політичне керівництво й управління суспільством. Політична система суспільства розглядається у широкому та вузькому розумінні: в

широкому — система "матеріальних" та "нематеріальних" компонентів, пов'язаних політичними відносинами з приводу здійснення політичної влади; у *вузькому* — взяті у поєднанні та взаємодії державні, громадські організації, трудові колективи та інші політичні інститути, що беруть участь у здійсненні політичної влади (політична організація суспільства).

Сучасна наука досягла значних успіхів у розвитку теорії політичної системи та аналізу практики. Здійснюється розробка загальних питань, які поглиблюють уявлення про цілісність цього утворення, аналізуються елементи політичної системи, досліджуються політичні партії, політичні норми, політичні режими, політична ідеологія, особливості прямих і непрямих зв'язків із соціальним середовищем, соціальним оточенням системи.

Народження цілісної політичної системи пов'язане з цивілізаційним розвитком, формуванням громадянського суспільства, його структури. З'являються великі соціальні групи. З метою задоволення їхніх потреб та інтересів виникають політичні партії, профспілки, селянські спілки, промислові об'єднання тощо; утворюються міжгрупові об'єднання (наприклад, національні, народні рухи, народні фронти).

Політична система суспільства виступає як складне, багатогранне явище і аналізується спеціалістами в різних галузях держави і права, соціології, філософії тощо. Наприклад, теоретики держави і права досліджують її за допомогою системного і структурно-функціонального аналізу, з точки зору її безперервної динаміки, співвідношення політичної системи суспільства як цілого з її окремими елементами, перш за все з'ясовуючи місце і роль держави у цьому утворенні, її нові якості, особливості як структурного елементу.

Політична система — це універсальна керівна система державно організованого суспільства, компоненти якої зв'язані політичними відносинами і яка, в кінцевому результаті, регулює виробництво і розподіляє соціальні блага.

Аналіз політичної системи дає змогу розкрити її структуру. Це — внутрішня організація цілісної системи як специфічного способу взаємозв'язку і взаємодії компонентів, що її утворюють; стійка впорядкованість елементів, закон зв'язку між елементами. Структура дає змогу зрозуміти, яким чином організоване системне ціле.

Слід зазначити, що у політичній системі суспільства особливе місце посідає політична влада. Вона зв'язує всі складові в систему і від неї залежить компонентна структура політичної системи. Оскільки в суспільстві політична влада в основному зосереджена у державі, то державна влада є основним об'єктом політичної діяльності. Однак не можна повністю ототожнювати політичну і державну владу, бо не тільки держава, а й громадські організації наділені політичною владою. Це особливо підкреслює роль партій у здійсненні політичної влади, тому що політичні партії створюються з метою завоювання і використання політичної влади в інтересах певних груп. Отже, політична влада є тією центральною ланкою, визначальною системною основою, навколо якої функціонують усі компоненти політичної системи.

До структури політичної системи входять:

- а) суб'єкти (носії) політики;
- б) політичні норми;
- в) політичні відносини, стосунки;
- г) політичні функції; г) політичний процес;
- д) політичний режим; е) політична свідомість; е) політична культура; ж) політична діяльність.

Є декілька підходів до вивчення цих компонентів. Незважаючи на їх різноманітність,

можна сказати, що вони є складними компонентами взаємин між різними соціальними групами і їх політичними інститутами.

Інституціональний підхід полягає не тільки у визначенні та виділенні інститутів, що формують політичну систему (організацію) суспільства, але й в аналізі її елементно-структурних, суб'єктно-інституціональних і, зокрема, формально-юридичних сторін.

Функціональний підхід дає змогу розглянути політичну систему з точки зору напрямків її діяльності, особливостей розвитку політичного процесу і реалізації політичного режиму як системою в цілому, так і її окремими інститутами чи групами інститутів.

Регулятивний підхід відображає особливість функціонування політичної системи суспільства на основі політичних норм усєї системи нормативного регулювання (звичаїв, традицій, принципів, норм права, моралі, корпоративних норм).

Ідеологічний підхід відображає особливість поглядів, ідей тих чи інших дослідників на проблему буття політичної системи суспільства, він спрямований на формулювання конкретної політичної теорії.

Комунікативний підхід являє собою аналіз політичної системи з позиції системоутворюючих зв'язків і відносин між різними її інститутами.

У якості самостійного виділяють і особистий підхід при дослідженні політичної системи, тим більше, що у філософському розумінні первинним елементом системи є людина, сутністю якої є сукупність усіх суспільних відносин.

Розглянемо названі компоненти більш детально. Систему суб'єктів політичної системи іноді називають політичною організацією суспільства. Це — система всіх інститутів, організацій, установ, включаючи людей, а також механізм керівництва і управління, за допомогою яких здійснюється політична влада. Поняття панування, керівництва, управління тісно між собою пов'язані. Панування — це широке соціальне явище, що

відображає соціально-політичний гегемонізм у суспільстві. Керівництво входить у систему управління суспільством і виступає її ядром. В управлінні обов'язковими елементами є наявність влади і керівництва.

Суб'єкти політики — носії політичної влади, що об'єднані у соціальні спільноти, прошарки, державні і громадські організації, політичні партії і рухи, трудові колективи та інші групи людей, а також політичні особи.

Політичні норми — правила поведінки, що регулюють політичні відносини суб'єктів політики. З одного боку, політичні норми є засобом політичної оцінки тих чи інших соціальних явищ і процесів, а з іншого — закріплюють необхідну поведінку суб'єктів політики у тих чи інших межах відповідно до конкретної політичної ситуації. До складу політичних норм включають норми права, норми політичних партій і громадських організацій, політичні звичаї і традиції, політичні принципи, моральні норми політичного життя тощо.

Політичні відносини — вид суспільних відносин, що складаються між суб'єктами політики з приводу здійснення політичної влади. Зміст політичних відносин включає також реалізацію політичних функцій, політичні процеси і політичні режими.

Політичний процес — сукупна діяльність усіх суб'єктів політичних відносин, що спрямована на формування, зміну чи перетворення, а також функціонування політичної системи суспільства.

Політичні функції — основні напрями політичної діяльності політичних суб'єктів. До них належать:

- а) політичне цільовизначення (вироблення політичного курсу держави та визначення цілей і завдань розвитку суспільства);
- б) політична інтеграція суспільства (інтеграція всіх елементів суспільства навколо єдиних для всього народу соціально-політичних цілей і цінностей);

- в) організація діяльності суспільства, спрямованості на виконання цілей, завдань політичної програми держави;
- г) регулювання політичної діяльності;
- д) координація окремих елементів суспільства;
- ж) забезпечення цілісного впливу на суспільні процеси;
- з) політична комунікація складових політичної системи та ін.

Політичний режим — це політичний стан суспільства, що реально складається і характеризується якісними та кількісними показниками участі народу, націй, соціальних груп, окремих громадян у здійсненні політичної влади.

Політична свідомість — це система ідеологічних і психологічних елементів (ідей, теорій, поглядів, переконань, почуттів, звичок) щодо діючої чи бажаної політичної системи суспільства.

Політична культура — це знання, досвід суб'єктів політичної системи у політичній сфері діяльності, вибір варіантів поведінки, сприйняття і засвоєння системи політичних цінностей.

Політична діяльність — сукупність певних дій та вчинків її учасників.

Суть політичної системи полягає у відповідних суспільних відносинах. Оскільки вони

належать до політичної сфери, то зрозуміло, що ними можуть бути тільки вольові відносини. Причому тільки такі, з якими пов'язується здійснення політичної влади. Власне, ці вольові відносини завжди пов'язані з відповідними установами і організаціями.

Тому політичну систему можна визначити як виражений чи представлений у державних органах і громадських організаціях сукупний зв'язок вольових суспільних відносин, які складаються у сфері політичної влади.

У сучасних умовах політична система покликана забезпечити ефективне управління усіма суспільними процесами, активну участь громадян у державному і суспільно-політичному житті, поєднання реальних прав і свобод громадян з їх обов'язками і відповідальністю перед суспільством.

Типологія політичних систем. Традиція класифікації різноманітних політичних систем почала складатися ще у стародавні часи. Розв'язання проблеми типології політичної системи почалося за часів *Платона, який вирізняв монархію, аристократію, демократію.*

Розширивши класифікацію форм правління, *Аристотель* запропонував шестичленну систему: *монархія, тиранія, аристократія, олігархія, політія, демократія.*

Марксистки, спираючись на класові пріоритети, виділяли такі типи політичних систем: *раб-овласницький, феодальний, буржуазний, соціалістичний.*

За характером розподілу влади політичні системи класифікуються на *авторитарні та плюралістичні.* Сут
ь авторитаризму — зосередження влади у єдиному центрі, а плюралістична політична система характеризується дифузією влади, широкими правами та свободами, відкритою конкуренцією у боротьбі за владу. Німецький політолог та соціолог *М. Вебер* запропонував поділити політичні системи на *традиційні, раціональні, бюрократичні.*

Наприкінці 50-х рр. XX ст. Г. Алмонд виділив такі чотири типи політичних систем: *англо-американський, континентально-європейський, доіндустріальний*

чи

частково індустріальний, тоталітарний.

Характерними рисами англо-американської політичної системи є чіткий розподіл влад, наявність механізму стримувань і противаг, висока організованість, стабільність. У континентально-європейських політичних системах (ФРН, Австрія, Швейцарія та ін.) домінують елементи, притаманні англосаксонській політичній системі, але тут помітнішим є вплив традицій, структур, які прийшли з доіндустріальної епохи. Доіндустріальний і тоталітарний типи політичної системи характеризуються, як правило, відсталістю, нестабільністю, низьким рівнем політичної культури.

У сучасній західній науці вирізняють такі основні типи політичної системи:

- військові та громадянські;
- консервативні та ті, що трансформуються;
- завершені та незавершені (основний критерій такого поділу наявність усіх складників системи);
- мікроскопічні, макроскопічні, глобальні;
- традиційні та модернізовані;
- демократичні, авторитарні, тоталітарні.

§ 3. ПАРТІЇ І ДЕРЖАВА В ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ СУСПІЛЬСТВА: ЇХ МІСЦЕ І РОЛЬ

Взаємовідносини і взаємодія між державою та громадянським суспільством визначаються наявністю чітко врегульованих правом «каналів» цієї взаємодії. Такими є політичні партії та громадські організації.

Політичні партії — добровільні об'єднання громадян, які з прихильниками певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, мають на меті сприяти формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах та інших політичних заходах.

В Україні загальні засади утворення та діяльності політичних партій закріплені Основним Законом (ст. 15, 36, 37). Конституційне право громадян на свободу об'єднання у партії забезпечується Законом України «Про політичні партії в Україні» (2001 р.). Відповідно до цього Закону членом партії може бути лише громадянин України, який має право голосу на виборах. Причому він може перебувати одночасно лише в одній партії. Обмеження щодо членства в партіях встановлюються виключно Конституцією та законами України. Членами партії не можуть бути, зокрема, судді, працівники прокуратури та органів внутрішніх справ, співробітники СБУ, військовослужбовці тощо.

Політичні партії в Україні утворюються і діють тільки за всеукраїнським статусом. Вони підлягають обов'язковій реєстрації Мін'юстом України і набувають статусу юридичної особи. Рішення про утворення партії приймається на її установчому з'їзді (конференції, зборах) і має бути підтримане підписами не менше 10 тис. громадян України, які

відповідно до Конституції мають право голосу на виборах, зібраними не менше як у 2/3 районів не менш як 2/3 областей України, містах Києві та Севастополі та не менше як у 2/3 районів АР Крим. Партія повинна мати статут і програму.

Політичні партії є рівними перед законом. Вони мають право: вільно проводити свою діяльність у межах, передбачених чинним законодавством; брати участь у виборах Президента України, до Верховної Ради України, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб; використовувати державні ЗМІ; ідейно, організаційно і матеріально підтримувати молодіжні, жіночі та інші об'єднання громадян, надавати допомогу в їх утворенні; підтримувати міжнародні зв'язки з політичними партіями, громадськими, організаціями іншими державними міжнародними та міжурядовими організаціями тощо.

Партіям гарантується свобода опозиційної діяльності.

Гарантуючи громадянам право на свободу об'єднання у політичні партії, законодавство водночас передбачає обмеження щодо їх утворення і діяльності. Забороняється утворення та діяльність партій, якщо їх програмні цілі або дії спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності України, підризу безпеки держави, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, розпалювання міжетнічної, релігійної чи расової ворожнечі, посягання на права і свободи людини, на здоров'я населення¹.

Партії в політичній системі у свою чергу утворюють партійну систему *Партійна система* — це сукупний зв'язок партій, які діють у межах своїх програм і статутів та ведуть боротьбу за державну владу. Як суб'єкти формування владних відносин, партії великою мірою визначають характер і спрямування політичного процесу, політичну стабільність суспільства, формують розвиток демократичних держав.

Піднесення ролі політичних партій обумовлено такими факторами:

1) зростанням політичної активності населення, його різних соціальних груп;

2) процесом демократизації владних структур держави;

3) політичним та ідеологічним плюралізмом, що обумовлюється перш за все різноманітністю форм власності.

У країнах із демократичною політичною системою визнається політична різноманітність і багатопартійність. Більше того, вони мають право формувати вищі органи держави шляхом висунення своїх представників у парламент чи до складу уряду. Суспільству відомі два різновиди партійних систем.

Одна з них заснована на монополії правлячих партій. Це досягається шляхом заборони діяльності опозиційних партій або безроздільним пануванням тих із них, які отримують відчутну організаційну чи фінансову підтримку.

Інша — характеризується помітною багатопартійною різноманітністю. До влади приходять партія, яка перемогла на парламентських виборах. Така партійна система втілює дійсний політичний плюралізм, який існує в суспільстві.

Слово «партія» — латинського походження (partio — ділю, розділяю, тобто це група людей, об'єднаних спільністю ідей, інтересів для виконання певної роботи).

Уявлення про ту чи іншу партію дають такі ознаки:

1) мета партії — завоювання й здійснення влади окремо або в коаліції;

2) характер організації партії;

3) зміст ідеології партії;

^діяльність партії щодо забезпечення соціальної опори, підтримки збоку населення.

У філософському енциклопедичному словнику (1989 р.) дається таке визначення партії: «Політична партія — це політична організація, яка виражає інтереси суспільного класу або прошарку, що об'єднує їх найактивнішу частину представників і керує ними для досягнення певної мети та ідеалів».

На нашу думку політична партія, виступаючи виразником політичних інтересів певного класу (верстви, прошарку) або його частини, є спільністю людей, об'єднаних організаційно й ідеологічно, що має за мету внаслідок виборів, а також іншими шляхами взяти у свої руки керівництво державними справами для того, щоб використати цю владу для задоволення інтересів тих, кого вони репрезентують.

Можна було б навести ще десятки дефініцій категорії «політична партія». Відомо, що в політології їх існує понад 200. Проте і цей перелік дає можливість зробити узагальнення про те, що на сьогоднішній день потреба у партіях аж ніяк не зменшується й інтерес до них не зникає. Існування багатопартійності у суспільстві дозволить йому, на нашу думку, ефективніше рухатися до громадянського суспільства.

Велике теоретичне і практичне значення, особливо в сучасних умовах, має розгляд проблеми, пов'язаної з визначенням співвідношення політичної системи суспільства і держави, виявленням економічних і соціально-політичних факторів, які впливають на визначення її місця і ролі в політичній системі суспільства.

Слід зауважити, що державу не можна ототожнювати з політичною системою, її потрібно розглядати як складову частину тієї системи, яка входить до неї не як сукупність роз'єднаних органів, а як цілісний політичний інститут.

У сучасній і зарубіжній літературі дослідженню питань щодо різних сторін внутрішньої організації і діяльності суспільства, приділялася значна увага. Держава докладно

вивчається у різних напрямках: у структурному і функціональному плані, з точки зору її статистики і динаміки, з позиції філософської категорії форми, змісту, сутності. Але при цьому нерідко залишається поза увагою ряд питань, безпосередньо пов'язаних із функціонуванням держави як складового елемента політичної системи суспільства. Розгляд держави в цьому ракурсі є безперечно, цікавим, оскільки дозволяє охарактеризувати державний механізм через опосередковані у ньому політичні відносини і дає можливість визначити місце і роль держави в політичній системі суспільства.

Держава — особлива ланка в структурі політичної системи суспільства. Її роль і місце в цій системі не ототожнюється з роллю і місцем, з одного боку, правлячої партії, а з другого — інших ланок цієї системи. Держава не просто масове об'єднання громадян, а об'єднання всіх без винятку громадян, усіх членів суспільства, які знаходяться в політико-правовому зв'язку з державою, незалежно від класової, вікової, професійної та інших ознак. Держава є виразником їх спільних інтересів і світосприйняття. З діяльністю держави пов'язані реальні і широкі можливості для усіх громадян брати участь у політичному житті суспільства. Ідея участі кожної людини у вирішенні спільних справ, відповідальності кожної особистості за долю держави, суспільства в цілому знайшла своє конкретне вираження в цілому ряді законів. Декларації прав і свобод людини і громадянина.

В юридичній літературі зустрічається розуміння держави як центра, ядра політичної системи. На наш погляд, держава не є і не може бути центром чи ядром політичної системи.

Місце і роль держави в політичній системі суспільства визначаються наступними основними обставинами:

1) держава відіграє важливу роль у вдосконаленні суспільства як власника основних засобів і знарядь виробництва, визначає основні напрямки його розвитку в інтересах усіх і кожного;

2) держава — організація всіх громадян;

3) держава має спеціальний апарат управління, який забезпечує виконання державних функцій;

4) держава має розгалужену систему юридичних органів, що дозволяє використовувати різні методи переконання і примусу;

5) держава володіє суверенітетом;

6) держава володіє єдністю законодавчих, управлінських і контрольних функцій, це єдина повновладна організація у масштабі всієї країни.

Недержавні організації такими функціями не володіють. Вони вирішують локальні за своїм змістом і об'ємом завдання в чітко визначеній сфері суспільно-політичного життя.

Таким чином, не протиставляючи державу як «особливу ланку» в політичній системі суспільства всім іншим об'єднанням, не применшуючи її ролі в системі інших демократичних організацій, слід ще раз наголосити, що поняття ядра і центру в структурі політичної системи не є ідентичними. Роль головної ланки, яка охоплює своєю організуючою і спрямовуючою діяльністю активність усіх структурних елементів, виконує особистість, у той час, як особливою ланкою є держава.

На наш погляд, держава належить до владно-політичних організацій і виступає як головна сила в руках політичних сил, які тримають владу в своїх руках, як головний виразник їх волі та інтересів.